

ks. Jerzy Andrzej Danecki

***Świętowanie Dnia Pańskiego –
jak wychować do umiejętności świętowania i odpoczynku?***

Celebrating the Lord's Day – how to educate people to celebrate and rest?

Summary

The article deals with the current problem of the crisis of Sunday celebrations in the family and parish. One of the ways to change this negative situation is to revive catechesis and make believers aware of the need to live this day properly, therefore it is necessary to undertake tasks influencing the shaping of appropriate attitudes appropriate to the proper celebration of Sunday and the ability to rest effectively. The pandemic that dominated the man of the 21st century and caused him to be locked in the four walls of his place of residence, leaves bad effects not only in the physicality of the human person in the form of various complications after the disease. The spirituality of a modern man, which has suffered sufficient damage from the pandemic, has also suffered. The grotesque fact is that today people are afraid to participate in the Sunday Eucharist, explaining that they are at high risk of contracting coronavirus, and on the other hand, by not respecting the sanitary regulations related to the pandemic – walking without a masked mouth and nose – they wander the alleys of supermarkets and shopping centers. Today, the paradoxes of life are more and more visible in the life of a person who often misunderstands and defines the ability to celebrate and rest. Many people of the modern world suffer from a lack of proper rest, a person after rest is more tired than before it. It is a consequence of departing from the sources of Christian education and heading towards modern, tolerant education, which does not come from God, but focuses on a man – in him it has its source and end – it leads to the meaninglessness of the human life.

Key words: Lord's Day, Eucharist, celebration of the day off, rest, education, skill.

Osoba wierząca powinna posiadać umiejętność świętowania Dnia Pańskiego. Owe przeżywanie z Bogiem – Jego dnia, przyczynia się do wypracowania umiejętności odpoczynku – efektywnego wypoczynku – który buduje i pozwala odkryć w sobie siły do dalszej kreatywnej i uczciwej pracy oraz czynienia dobra.

Wstęp

Współczesny człowiek pomimo faktu wszechstronnego rozwoju, który wydawałoby się powinien wpłynąć na niego pozytywnie, spowodował skutek odwrotny. Ludzie nieustannie są zapracowani, przemęczeni i nie potrafią skutecznie zregenerować sił potrzebnych do codziennego funkcjonowania. Człowiek biegnie

do celu, do którego paradoksalnie się nie zbliża, mało tego nie widzi go, cel ten często jest umiejscowiony tylko tu na ziemi, jest materialną aspiracją. Aspiracją, która powoduje frustracje w życiu człowieka, zamykając go jednocześnie na dostrzeganie celów ważniejszych – duchowych, które otwierają osobę ludzką na dostrzeganie właściwych wartości ludzkiej egzystencji. W człowieka wpisana jest potrzeba świętowania i odpoczynku, umiejętności tej musimy się nauczyć a potrzebę zrozumieć, jest to proces który trwa w naszym życiu od samego jego początku. Proces ten wiąże się z wychowaniem i samowychowaniem, przykład środowisk wychowawczych – rodziny, szkoły, parafii – jest fundamentem do wychowanie w kwestii umiejętności świętowania i odpoczynku. Kiedy otrzymamy podwaliny w tym procesie, wówczas istotnym w temacie staje się samowychowanie, wymaganie od siebie budowania życia na położonym fundamencie. Nie zważając na daną modę, styl życia czy aktualne trendy lansowane przez mass media, często odbiegające od stylu życia, który powinien charakteryzować osobę wierzącą i kierującą właściwie swoim jestestwem.

1. Świętowanie i czas wolny – odpoczynek

„Dla chrześcijan nie jest to sytuacja normalna, gdy niedziela, dzień święta i radości, nie jest także dniem odpoczynku...” (DD 64).

Termin święto jednoznacznie wskazuje na powiązanie z sacrum. Postuluje on, iż jest to moment kontaktu z tym co święte, a więc różne od profanum. Mniej wymowny jest wyraz niedziela, oznaczający cotygodniowy świąteczny dzień, wolny od pracy niekoniecznej do wykonania. Utworzono go jako tłumaczenie łacińskiego terminu *dies Dominica* – dzień Pański. Niedziela uwypukla bardziej treści świeckie tego dnia, podkreślając *nie działanie*, czyli powstrzymanie się od pracy. Łaciński termin – dzień Pański nawiązuje do przeżywania tego dnia z Bogiem, który jest ponad światem, to osoba Boga jest święta. W tym wypadku o wiele trafniejsze okazuje się np. określenie przyjęte w języku rosyjskim – *waskrasienije*, czyli zmartwychwstanie. Niezależnie od precyzyjnego sformułowania konstytutywnej przyczyny obchodu tego dnia, wskazuje ono na spotkanie się w tym dniu z wydarzeniem o charakterze ponadziemskim – transcendentnym, a zatem mające sakralny charakter – jak stwierdza Maciej Ostrowski¹.

Czas wolny natomiast, jako odpoczynek definiowany jest następująco. W języku greckim na określenie wolnego czasu używa się terminu *scholé*. Ma on kilka znaczeń, pierwszy mówi o beczynności, spokoju, odpoczynku, wytchnieniu od czegoś bądź uldze. Drugi zwraca uwagę na to czemu poświęca się czas wolny: rozmowie, słuchaniu, nauce, rozrywce bądź spotkaniom towarzyskim. Trzeci natomiast mówi o czynieniu czegoś powoli, bez pośpiechu, opieszale i leniwie. Niekiedy tłumaczy się go jako nieróbstwo i próżnowanie. W słowniku języka łacińskiego przy terminie *otium* czytamy: wolność od zajęć zawodowych, swoboda, beczynność, spokój, ale także czas wolny od spraw publicznych, życie prywatne bądź zajęcia literackie. Ponadto: czas wolny, spoczynek, spokój i próżniactwo. Przeciwny jest mu termin *negotium* oznaczający czynność, zajęcie, pracę,

¹ Por. M. Ostrowski, *Święto, świętowanie, czas wolny*, <http://pastoralna.upjp2.edu.pl/files/206%20Swieto-Swietowanie-Wolny%20czas.pdf>, dostęp: 16.10.2021, s. 1.

zobowiązanie, ciężar, trud a także służbę państwową bądź sprawy handlowe. Dla porównania Niemcy używają dwóch określeń *Freizeit* i *Muße* (można spotkać się również z terminem *Musse*). Pierwsze rozumieją jako czas wolny na rekreację. Drugie ma wydźwięk pokoju i spokoju. Jest jakby zażywaniem owoców wolnego czasu – medytacja czasu wolnego. Język angielski mówi *leisure* (wolny czas, wolne chwile) *free time* albo *non-working*². Polska Encyklopedia Powszechna pojęcie czasu wolnego definiuje w następujących słowach: „Czas wolny, to część czasu poza czasem pracy, która pozostaje do dyspozycji człowieka i może być przez niego wykorzystana na odpoczynek, rozrywkę, rozwój własnej osobowości, doskonalenie kwalifikacji zawodowych, działalność społeczną”³.

Postępowanie Kościoła w zakresie formowania postaw współczesnych chrześcijan wobec czasu wolnego wymaga z jednej strony zdecydowanego poparcia dla wszelkich dążeń mających na celu zachowanie szczególnej pozycji niedzieli jako czasu wolnego, z drugiej natomiast rzetelnego, a zarazem przekonującego nauczania o znaczeniu tego szczególnego dnia w sensie religijnym, jak i wspólnototwórczym. Ukazywanie chrześcijańskiego wymiaru czasu wolnego staje się zadaniem tak dla katechetów, jak i duszpasterzy, w tym miejscu również należy wspomnieć o mediach katolickich, które mogły by skupić większą uwagę na wyjaśnianiu problemów związanych z czasem wolnym i różnymi sposobami spędzania go. Zarówno bowiem szkolne lekcje religii (zwane potocznie katechezą), spotkania grup religijnych w parafii, jak też niedzielne kazania są okazją do wyjaśniania teologicznego sensu czasu wolnego i znaczenia wspólnotowego spędzania niedziel czy świąt, w którym centralne miejsce zajmuje Eucharystia⁴.

Współczesna epoka – jak stwierdza Andrzej Zwoliński – „niesie z sobą inne spojrzenie na rytm czasu. Dzień dzieli się nie tyle na poranek, południe i wieczór, co na czas pracy i czas wolny. Wolny czas coraz bardziej także zatracił charakter religijno-sakralny, co związane było ze świętowaniem, w którym swe miejsce znajdowały także cykle obrzędów i zwyczajów ludowych, związanych blisko z religią. Obecnie czas wolny traci swą łączność ze sferą religijną. Chodzi w nim coraz bardziej o oderwanie od pracy, odprężenie i konsumpcję. Wypoczynek od pracy przestaje być na pierwszym miejscu czasem poświęconym sprawom nadprzyrodzonym, a staje się w pierwszym rzędzie czasem wolnym od pracy, przeznaczonym do własnej dyspozycji człowieka”⁵. Jednocześnie to właśnie współczesna epoka potrzebuje powrotu do źródeł, aby na nowo sobie uświadomić potrzebę umiejętnego świętowania i wykorzystania czasu wolnego. Zrozumienia, że ten świat jest tylko etapem naszego życia, które tu się nie kończy tylko zmienia, a niedziela jest zapowiedzią wieczności. Jako *dzień ósmy* jest figurą tego, co przekracza czas – wieczności. Przypomina o powtórny przyjsciu Chrystusa, w którym dokona się *nowe stworzenie*. Podobne znaczenie teologiczne ma niedzielny odpoczynek – zapowiedź przyszłej radości, gdy wszystko zostanie odnowione w Panu i przez Pana⁶.

² Por. M. Ostrowski, *Definicja czasu wolnego – rozwój pojęcia, formy*, <http://pastoralna.upjp2.edu.pl/wp-content/uploads/2018/09/201mon-definicja-czasu-wolnego-rozwoj-pojecia.pdf>, dostęp: 16.10.2021, s. 1-2.

³ Por. Czas, w: *Encyklopedia powszechna PWN*, Warszawa 1983, Tom 1, s. 538.

⁴ Por. E. Wiszowaty, *Czas wolny w perspektywie teologiczno-pastoralnej*, „Forum Teologiczne” 14, 2013, s. 19.

⁵ A. Zwoliński, *Wychowawczy i kulturowy charakter niedzieli i czasu świętego*, „Pedagogika Katolicka” Tom 6, 2010, s. 78.

⁶ Por. A. Zwoliński, *Wychowawczy i kulturowy charakter ...*, s. 74.

Przestrogą niech będą słowa zapisane przez Jana Pawła II: „Gdy niedziela zatracą pierwotny sens i staje się jedynie «zakończeniem tygodnia», zdarza się czasem, że horyzont człowieka stał się tak ciasny, że nie pozwala mu dojrzeć «nieba». Nawet odświętnie ubrany nie potrafi już «świętować»” (DD 4).

2. Świętowanie dnia Pańskiego w Biblii i nauczaniu Kościoła

Biblia nie zna rozróżnienia na dzień pracy i dzień, w którym przerywa się pracę dla samego odpoczynku. Podobnie myślała cała starożytność pogańska. Człowiek porzucał pracę i miał wolny czas po to, by świętować, a zatem nawiązywać kontakt z bóstwami. Czas wolny od pracy jest przedstawiany w Piśmie Świętym jako przeznaczony przede wszystkim dla kultu Bożego. Natomiast święcić w języku biblijnym oznacza wyłączyć czas z profanum (codzienności) i oddać go Bogu poprzez modlitwę i kult. Bóg Jahwe w siódmym dniu stworzenia nie tylko odpoczął, lecz równocześnie uczynił ten dzień świętym (Rdz 2,2-3)⁷.

Protoplastą chrześcijańskiej niedzieli jest dzień żydowskiego szabat, który był obchodzony każdego siódmego (według naszego kalendarza szóstego) dnia tygodnia. „Miał on na celu umożliwienie odpoczynku wszystkim zatrudnionym niewolnikom (por. Wj 23,12; Pwt 5,12). Tak więc siódmy dzień tygodnia miał także charakter kultyczny (por. Oz 2,13; 2Krn 4,23; Iz 1,13), gdy Żydzi oddawali cześć Bogu. Starotestamentalne ujęcie przykazania świątecznego odpoczynku było bardzo rygorystycznie przestrzegane: nie wolno było rozpalać ognia (por. Wj 35,3), zbierać dreb (Lb por. 15,32), przygotowywać posiłków (por. Wj 16,23). Od gorliwego przestrzegania tego przepisu prawa uzależnione było spełnienie się obietnic eschatologicznych (por. Jr 17,19-27; Iz 58,13n.; Ne 13,15-22). W tym dniu Izraelici gromadzili się na „świętych zebraniach” (Kpł 23,3), składali ofiary (por. Lb 28,9n.) i zmieniano chleby pokładne (por. Kpł 24,8; 1Krn 9,32)” – przypomina Jerzy Szyran⁸.

Chrystus wkraczając w historię zbawienia nie usuwa dnia szabat (por. Łk 4,16), przeciwstawia się rygorowi, jaki towarzyszył jego zachowywaniu. W swoich wystąpieniach podkreśla, że to szabat jest dla człowieka (por. Mk 2,27). Kierunkowskazem dla Jego uczniów jest przykazanie miłości (por. Mt 12,5; Łk 13,10-16; 14,1-5). Uczniowie Jezusa Chrystusa byli wierni w zachowywaniu szabat (por. Mt 28,1; Mk 15,42; 16,1; J 19,42). Nawet po wniebowstąpieniu swojego Mistrza zebrania odbywające się w szabat były przez apostołów wykorzystywane do głoszenia Dobrej nowiny – Ewangelii (por. Dz 13,14; 16,13; 17,2; 18,4). Wówczas dniem kultu stawał się dzień zmartwychwstania Chrystusa, czyli pierwszy dzień tygodnia (Łk 24,1), nazwany przez pierwszych chrześcijan *dnem Pańskim* (Dz 20,7; Ap 1,10). Pierwsze gminy chrześcijańskie właśnie w ten dzień gromadziły się na wspólnym dziękczynieniu podczas, którego słuchano słów Pana i łamano się chlebem oraz rozdzielano jałmużnę (por. 1Kor 16,2; Hbr 10,25). W dniu Pięćdziesiątnicy, gdy wszyscy apostołowie byli zgromadzeni w Wieczerniku (a był to pierwszy dzień po szabacie, a więc „nasza” niedziela) otrzymali obiecany dar – Pociesiciela Ducha Świętego (por. Dz 2,1-13). Przejście od szabat do dnia Pańskiego posuwa się dalej i wprowadza człowieka w rzeczywistość eschatologiczną. *Pierwszy dzień tygodnia* w perspektywie powtórnego przyjścia Chrystusa

⁷ Por. M. Ostrowski, *Święto, świętowanie...*, s. 3.

⁸ J. Szyran, *Dzień Pański w hipermarkiecie*, „Collectanea Theologica” 2002, nr 3, s. 184.

staje się *dniem ósmym* – nieskończonym, wiecznym, w którym wszyscy dostąpimy na wzór Zmartwychwstałego Jezusa Chrystusa wiecznego odpoczynku razem z Nim (por. Hbr 4,1-11)⁹.

Biblia podkreśla poczwórny aspekt świątecznego odpoczynku: naśladowanie Stwórcy, który odpoczął po dziele stworzenia; wymiar kultyczny: oddawanie czci Bogu, czas uświęcony przez Jahwe i poświęcony wyłącznie Jemu. Po trzecie radosne wspomnienie wielkich dzieł Bożych, w końcu niedziela prowadzi człowieka ku wieczności, gdzie na wieki spocznie w Panu.

Jeśli chodzi o naukę Kościoła wydawać by się mogło, że znaczną rolę w jurystycznym usankcjonowaniu niedzieli odegrały sobory powszechne. Należy stwierdzić fakt, iż w dotychczasowych 21 soborach na żadnym nie ustanowiono norm prawnych traktujących o nakazie świętowania niedzieli i powstrzymywania się od pracy. Mogło to wynikać z dość istotnego wpływu i znaczenia Kościołów partykularnych i funkcjonującego tam prawa regulującego te kwestie¹⁰. Brak szczegółowych norm prawnych regulujących kwestię dnia pańskiego z pewnością przyczynił się do sformowania pierwszej ustawy odnoszącej się do świętowania niedzieli. Uczynił to kanon 1248 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. Jest w nim mowa o dwóch obowiązkach: wysłuchania Mszy św. w święta nakazane (czyli także w niedzielę) oraz powstrzymywanie się w tych dniach od niedozwolonych zajęć¹¹. Natomiast Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. podkreśla na pierwszym miejscu znaczenie niedzieli i różnorodność form jej świętowania. Normy prawne dotyczące tych zagadnień zawarte zostały w następujących kanonach 1246-1248.

Katechizm Kościoła Katolickiego z 1992 r. przywołuje szczególne znaczenie niedzielnej Eucharystii dla życia chrześcijańskiego. Stwierdza również jednoznacznie, że wszystkie osoby dobrowolnie opuszczające Mszę Świętą w dzień świąteczny popełniają grzech ciężki (KKK 2177-2178, KKK 2180-2182, KKK 2184-2188).

W Kościele Katolickim w Polsce temat świętowania niedzieli obecny był podczas obrad II Polskiego Synodu Plenarnego, który odbywał się w latach 1991-1999. Rozważając podczas obrad liturgię Kościoła po Soborze Watykańskim II teksty synodalne nazwały niedzielę dniem wiary, radości, odpoczynku i solidarności, natomiast podejmując zagadnienie Kościoła wobec życia społeczno-gospodarczego obradujący ojcowie synodalni przestrzegają jednocześnie przez desakralizację niedzieli w naszej Ojczyźnie¹².

3. Wychowanie do świętowania i odpoczynku w rodzinie

Rodzina powinna być pierwszą szkołą życia społecznego, a przez to ma roztropnie troszczyć się o dobro wspólne każdego człowieka, a także powinna angażować się w sprawy kulturowe, ponieważ jest ona również zobowiązana do aspirowania

⁹ Tamże, s. 184-185.

¹⁰ Por. J. Gręźlikowski, *Duchowość Dnia Pańskiego i jego świętowanie*, „Ateneum Kapłańskie” Tom 142, z. 2, 2004, s. 271.

¹¹ Por. M. Nabożny, *Świętowanie niedzieli w dziejach Kościoła: wybrane aspekty biblijne i historyczno-prawne*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej” 18-20, 2013, s. 351, zob. również: K. Mierzejewski, *Obowiązek uczestniczenia we Mszy Świętej w niedzielę i święta nakazane*, „Prawo Kanoniczne” 4, 2014, s. 65-88.

¹² *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, w: *Kościół wobec życia społeczno-gospodarczego*, Poznań 2001, (dalej: PSP).

na szkołę świętowania Dnia Pańskiego – niedzieli. Niedziela jest naszym dobrem kulturowym, a także dobrem wspólnym. Jej przeżywanie i świętowanie stanowi o tym jakim będziemy społeczeństwem i jaka będzie jakość naszego człowieczeństwa – stwierdza Bogusław Wolański¹³.

Rodzina w nauczaniu Jana Pawła II została dana człowiekowi w celu doskonałego rozwoju jego człowieczeństwa. W niej kształtują się postawy moralne i społeczno-polityczne dzieci. Ona uczy postawy społecznej, uwrażliwiając na dobro drugiego człowieka. Ten ogromny potencjał etyczno-kulturowy tkwiący w rodzinie winien być nie tylko dostrzeżony, lecz także dowartościowany w społeczności politycznej¹⁴. Społeczne zaangażowanie rodziny jest przede wszystkim nakierowane na rozróżnienie troskę o dobro wspólne własnej rodziny oraz społeczeństwa, w którym ona żyje i funkcjonuje i się rozwija. Tego typu rozróżnienie pozwala lepiej zrozumieć zaangażowanie rodziny chrześcijańskiej w sprawy społeczne, polityczne, ekonomiczne i kulturowe własnego narodu, państwa i społeczeństwa¹⁵. Odrzucenie świętości niedzieli, a tym samym płytkie potraktowanie trzeciego przykazania Bożego, jest jednym z elementów, które zagrażają harmonijnemu rozwojowi człowieka. O profanacji niedzieli świadczy organizowanie i podejmowanie w tym dniu dodatkowej pracy zarobkowej, na pozór niewinnego – społecznie już dziś akceptowanego – dokonywanie zakupów w sklepach czynnych 24/7 czy na giełdach samochodowych¹⁶. Stąd konieczne jest podjęcie różnych działań w Kościele w Polsce, by przywrócić na nowo Boży porządek przeżywania dnia wolnego i umiejętnego odpoczynku.

Jak uważa Bogusław Wolański: „ważne jest, by na nowo przypominać rodzinom, że niedziela to dzień święty i inny od pozostałych sześciu, które są powszednie. W ramach twórczego spędzenia czasu każda rodzina katolicka może i powinna: pomyśleć o Bogu i wieczności, uczestniczyć we mszy św. i zadbać o wspólną modlitwę, przeżyć czas w gronie rodziny i przyjaciół, przeznaczyć czas na odpoczynek na łonie natury, pamiętać o lekturze Pisma świętego i literatury religijnej, znaleźć czas na rozmowy rodzinne, pamiętać o chorych i samotnych, odwiedzić groby zmarłych, zadbać o świąteczny posiłek przy rodzinnym stole oraz podkreślić dzień świąteczny odświętnym strojem”¹⁷. Rodziny przeżywając niedzielę jako dzień Pana powinny przyczynić się do przywrócenia jej właściwego charakteru¹⁸.

Rodzina jest wspólnotą miłości i wspólnego życia, i to nie tylko w wymiarze doczesnym, ale również i wiecznym. Rodzina została włączona w wielką wspólnotę, jaką jest rodzina Kościoła¹⁹. Rodzina określana mianem Kościoła domowego, czy też Kościoła w miniaturze winna ona urzeczywistniać naturę Kościoła, czyli „musi sama w sobie odzwierciedlać najistotniejsze, jej właściwe elementy rozwoju życia i miłości całego Kościoła Chrystusowego”²⁰. Rodzina zatem jako Kościół

¹³ Por. B. Wolański, *Niedziela dniem Pańskim i świętem rodziny*, w: *Teologia Praktyczna*, Tom 4, 2011, s. 82.

¹⁴ Por. J. Koperek, A. Koperek, *Prawo rodziny jako Kościoła domowego do udziału w życiu społecznym*, w: *Rodzina jako Kościół domowy*, red. A. Tomkiewicz, W. Wiczorek, Lublin 2010, s. 585.

¹⁵ Tamże, s. 588.

¹⁶ Por. *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, w: *Kościół wobec życia społeczno-gospodarczego*, Poznań 2001, s. 74, nr 29.

¹⁷ B. Wolański, *Niedziela dniem Pańskim i świętem rodziny*, w: *Teologia Praktyczna*, Tom 4, 2011, s. 84, zobacz również: B. Drożdż, B. Wolański, *Niedziela jest święta*, Legnica 2011.

¹⁸ Por. *PSP*, s. 78, nr 50.

¹⁹ Por. J. Buxakowski, *Wprowadzenie do teologii duszpasterstwa rodzin*, Pelplin 1999, s. 49.

²⁰ Tamże, s. 52.

domowy winna żyć Eucharystią, która – jak pisze Andrzej Pryba – „jest sakramentem miłości. Ma on więc tak wiele wspólnego z miłością mężczyzny i kobiety złączonych sakramentalnym węzłem. Eucharystia jest sakramentem naszego Odkupienia. Jest sakramentem Oblubieńca i Oblubienicy. Eucharystia utwierdza więc jedność i miłość sakramentalnych małżonków. Sakrament ten wzmacnia węzeł małżeński, dzięki udziałowi w wewnętrznej jedności eucharystycznej, jaka zachodzi pomiędzy Chrystusem i Kościołem, czyli pomiędzy Oblubieńcem i Oblubienicą”²¹. Mieść tak rozwijana w rodzinie owocuje na wszystkich jej członków, jest miłością budującą i pozwalającą wzrastać w swoim człowieczeństwie.

Rodzice powinni kształtować w dzieciach właściwe postawy świętowania niedzieli oraz czasu wolnego. Będzie to oznaczać w praktyce, że przeżywając niedzielę, należy umiejętnie i rozsądnie korzystać również ze środków masowego przekazu. Dobór programów przeznaczonych dla dzieci powinien być rozważny. Warto też spędzić niedzielę we wspólnocie rodzinnej bez telewizji do czego zachęcał Jan Paweł II²². Potrzeba bowiem czasu na dialog, wspólne przebywanie ze sobą, radowanie się oraz wspólną modlitwę. Ważne jest kultywowanie dobrej tradycji świętowania niedzieli jako dnia Pańskiego w gronie rodzinnym. Spotkanie we wspólnocie parafialnej na celebracji Eucharystii, następnie budowanie wspólnoty rodzinnej przy wspólnym stole spożywając niedzielny obiad, odpoczynek i relaks, to charakterystyczne wymiary świętowania w rodzinie katolickiej. W tym dniu nie powinno zabraknąć dzielenia się swoim doświadczeniem wiary. Modlitwa w rodzinie powinna być stałym, naturalnym elementem życia – wstydyć powinniśmy się grzechu a nie wspólnej modlitwy – szczególnie pielęgowanym w dniu świątecznym. Modlitwie powinien przewodniczyć Ojciec jako głowa rodziny, za którą jest odpowiedzialny przed Bogiem, i której powinien zapewnić również duchowe bezpieczeństwo. Matka, bowiem ma nieustannie dbać o to, aby nigdy nie zagasło ognisko rodzinnej miłości, z której wszyscy członkowie powinni czerpać.

Rodzinę zawsze wspiera Kościół, który w swojej posłudze wychodzi naprzeciw potrzebom kulturowym, cywilizacyjnym i tak stara się sprawować Eucharystię, aby była ona bliska człowiekowi na określonych etapach jego rozwoju²³. Dlatego tak szczególne miejsce w Kościele zajmuje Kościół domowy. Wspólnota ta ma przeżywać niedzielę w pogłębiany sposób, wspólnie się modląc i przyjmując Eucharystię. Eucharystia umacnia ich nierozzerwalną więź oraz prowadzi do pogłębiania miłości wzajemnej. Ponadto odnawia i bezustannie ożywia przymierze małżeńskie. Umacnia na drodze powołania do życia małżeńskiego we wspólnocie rodziny²⁴.

4. Wychowanie do świętowania i odpoczynku podczas katechezy

Nakreślone powyżej formy świętowania niedzieli wymagają podejmowania konkretnych działań, dzięki którym mogłyby one zostać wprowadzane w życie za pośrednictwem katechezy. Nie jest to proste, gdyż pomimo podejmowania wielu prób i działań w tym zakresie problem pozostaje dyskutowany. Ważną kwestią jest

²¹ A. Pryba, *Świętowanie dnia Pańskiego umocnieniem wspólnoty kościoła domowego*, „Forum Teologiczne” 14, 2013, s. 75. 67-78.

²² Jan Paweł II, *Orędzie na XXVIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 1994 r.*, w: Jan Paweł II, *Rodzino, co mówisz o sobie?*, Kraków 1995, s. 34-35.

²³ Por. K. Pawlina, *Eucharystia w życiu młodzieży*, „Collectanea Theologica” 68 (1998), nr 3, s. 39-48.

²⁴ Por. A. Pryba, *Świętowanie dnia Pańskiego...*, s. 77.

uświadczenie sobie konieczności podejmowania działań o charakterze ewangelizacyjnym²⁵, przeżywanie niedzieli a w sposób szczególny Mszy Świętej wymaga wiary i zaangażowania człowieka. Musimy uświadomić młodzieży, że przeżywanie dnia świętego i wolnego od pracy nie jest narzuconą koniecznością, ale jest darem który dobrowolnie przyjmuje i podejmuje w swoim życiu. Człowiek młody chętniej zrobi to co chce oraz to z czym się utożsamia niż to co jest mu narzucone a często pozostawione bez komentarza na zasadzie rozkazu.

Młody człowiek potrzebuje przykładu – świadectwa danego przez osoby dorosłe. W rodzinie przez świadectwo życia chrześcijańskiego dzieci doświadczają przeżyć religijnych, które często pozostawiają trwałe ślady na całe życie²⁶. Co z osobami, które takiego przykładu nie otrzymały w rodzinie? Katecheta może stać się tym światkiem dla osoby katechizowanej, a katechizowany światkiem dla swojego środowiska rodzinnego.

Osoby młode z różnych powodów, zawnionych, jak i niezawnionych, nie mają wiedzy na temat, jak właściwie świętować dzień Pański. Konieczne jest spokojne i nieustanne uczenie i przypominanie treści dotyczących świętowania a katecheza szkolna ma ku temu swoje sposobności. Jak podaje Wojciech Osiał – „według badań wolę uczestnictwa w różnych katechezach na temat świętowania i udziału we Mszy Świętej wyraża aż jedna trzecia badanych”²⁷. Chodzi o szerokie krzewienie świętowania niedzieli we wszystkich jej wymiarach. Kościół a co za tym idzie, duszpasterze i katecheci nie mogą zaprzestać przypominania obowiązku niedzielnego uczestnictwa w Eucharystii. Trzeba uświadczać młode osoby podczas katechezy o szkodach duchowych związanych z opuszczeniem niedzielnej Mszy Świętej. Jest to ważne zadanie dla katechety. Często podczas katechezy porusza się wiele kwestii szczegółowych, a pomija się istotne treści dotyczące niedzieli i sposobów jej świętowania. Jest to szczególne wyzwanie dla katechezy, aby wzbudzić w młodym człowieku refleksję nad relacją, jaką przeżywa w swoim życiu w odniesieniu do Eucharystii i umiejętności przeżywania dnia wolnego.

Ważnym aspektem w procesie wychowywania do świętowania niedzieli w katechezie jest uwaga poświęcona celebracji niedzielnej Mszy Świętej. Papież Benedykt XVI w Liście apostolskim *Porta fidei*, ogłaszającym rok duszpasterski 2012-2013 Rokiem Wiary, podkreśla, że będzie to okazja, aby „bardziej celebrować wiarę w liturgii, zwłaszcza Eucharystii, która jest szczytem, do którego zmierza działalność Kościoła, i jednocześnie (...) źródłem, z którego wypływa cała jego moc”²⁸. Zachęcanie młodego człowieka do praktykowania uczestnictwa we Mszy Świętej poprzez wyjaśnienie im tego sakramentu, omówienie poszczególnych części Eucharystii oraz przedstawienie duchowych owoców tego sakramentu.

Należy zwrócić uwagę na potrzebę katechez mistagogicznych – zauważa Wojciech Osiał – „które pozwalają wiernym głębiej wnikać w sprawowane tajemnice Eucharystii. Katechezy tego rodzaju mają na celu objaśnianie obrzędów w świetle wydarzeń zbawczych, wprowadzanie w znaczenie znaków zawartych w obrzędach i ukazywanie znaczenia obrzędów w powiązaniu z życiem chrześcijańskim”²⁹.

²⁵ Zob. J. Stala, *Potrzeby i możliwości wprowadzania elementów ewangelizacji do katechezy rodzinnej*, w: *Katecheza ewangelizacyjna w rodzinie, parafii i w szkole*, red. S. Dziekoński, Warszawa 2002, s. 13-31.

²⁶ Zob. *Kongregacja ds. Duchowieństwa, Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Poznań 1998, nr 226.

²⁷ Por. W. Osiał, *Rola katechezy w wychowaniu do świętowania niedzieli w rodzinie*, „Studia nad Rodziną” 2013, nr 17, s. 166.

²⁸ Benedykt XVI, *List apostolski w formie motu proprio Porta fidei ogłaszający Rok Wiary*, Watykan 2011, nr 9.

²⁹ W. Osiał, *Rola katechezy w wychowaniu ...*, s. 168.

Młody człowiek jest zainteresowany nabywaniem umiejętności wykorzystywania zdobytej wiedzy w praktyce życiowej, podobnie czynią w wymiarze swojej religijności, jest to szansa, którą katecheta musi wykorzystać. Zmieniający się świat zmienia też nowe pokolenia³⁰. Młodzieży należy na nowo uświadomić, że Niedziela bardziej niż inne dni przypomina chrześcijaninowi o zbawieniu ofiarowanym przez chrzest, dzięki któremu stał się on nowym człowiekiem – to uwypukla związek smartwychwstania z faktem stworzenia (por. DD 25).

Podczas katechezy prezentujemy młodemu człowiekowi różnego rodzaju formy spędzania czasu wolnego, rozumianego wąsko jako dnia świątecznego, jak i szeroko mówiącego o weekendzie, feriach, wakacjach. W zakresie spędzania czasu wolnego posłużmy się propozycjami, które pozostawił nam w swoim nauczaniu Jan Paweł II. Papież w swoim nauczaniu wychodzi od stwierdzenia faktu, że współcześnie nie we wszystkich krajach niedziela, będąc ze swej natury dla chrześcijan dniem kultu, jest także dniem odpoczynku – jak przypomina Jan Zimny³¹.

Odpoczynek, jego potrzeba wynika z woli Boga, a tym samym z natury człowieka: „(...) odpoczynek jest rzeczą świętą, pozwala bowiem człowiekowi wyrwać się z rytmu ziemskich zajęć, czasem nazbyt go pochłaniających, i na nowo sobie uświadomić, że wszystko jest dziełem Bożym. Człowiek, obdarzony przez Boga ogromną władzą nad stworzeniem, mógłby zapomnieć, że Bóg jest stwórcą, od którego wszystko zależy” (DD 65).

Przyroda i spędzanie na jej łonie czasu wolnego może być dobrym sposobem dla młodego człowieka do poznania siebie samego. Krajobrazy, bądź pewne elementy środowiska przyrodniczego ułatwiają człowiekowi wewnętrzną koncentrację, inspirują dzieła artystyczne i myśli, są źródłem przeżyć emocjonalnych. Obcowanie z przyrodą pomaga w kontemplowaniu Boga. Sprzyja temu również cisza.

Kolejną propozycją jest turystyka czyli wędrówki i podróże, które powinny być atrakcyjną formą wypoczynku dla młodego człowieka. Wszystkie rozważania Ojca Świętego o „aktywnym wypoczynku na łonie natury, o wędrawaniu (pieszo, rowerem, na nartach czy na kajaku), o biwakowaniu, o obcowaniu z przyrodą, o wspólnocie przeżyć są niewyczerpaną skarbnicą wiedzy i wielkim przesłaniem nie tylko dla organizatorów wypoczynku dzieci i młodzieży, ale i dla teoretyków pedagogiki czasu wolnego, rekreacji i turystyki”³².

Szczególą rolę w zakresie turystyki odgrywają pielgrzymki, które mogą być ciekawą formą spędzenia czasu wakacyjnego. Podczas katechezy można młodzieży zaprezentować filmy traktujące o pieszych pielgrzymkach oraz zaprosić osoby, które taką formę spędzania czasu wolnego wybrały w swoim życiu. Są to swoiste rekolekcje w drodze, które młody człowiek może przeżyć w gronie

³⁰ W całej zbiorowości młodzieży szkolnej w 2017 roku 19,0% badanych informowało, że uczestniczy we mszy św. w każdą niedzielę, 22,1% – prawie w każdą niedzielę, 14,0% – około jeden lub dwa razy w miesiącu, 19,9% – tylko w wielkie święta, 12,5% – tylko z okazji ślubu, pogrzebu itp., 9,2% – wcale nie uczestniczy. W latach 1988-2017, po nieznacznym wzroście w 2005 roku (w tym roku zmarł Jan Paweł II) regularnych praktyk niedzielnych, zaznaczył się wyraźny ich spadek (różnica 15,3%), a także praktyk odbywanych prawie w każdą niedzielę (różnica 14,3%). Znacznym był wzrost praktyk niedzielnych realizowanych tylko przy okazjach lub ich całkowity zanik: od 11,8% do 41,6% (różnica 29,8%). Łącząc dwie pierwsze odpowiedzi, otrzymujemy wskaźnik praktykujących w każdą lub prawie w każdą niedzielę wynoszący: w 1988 roku – 70,7%, w 1998 roku – 53,5%, w 2005 roku – 61,1% i w 2017 roku – 41,1% (różnica 29,6%). Spadek praktyk niedzielnych w środowiskach młodzieżowych jest więc wyraźny. J. Mariański, *Religijność młodzieży szkolnej w procesie przemian (1988-2017)*, „Edukacja Międzykulturowa” 2019, nr 1, s. 19-37.

³¹ Por. J. Zimny, *Odpoczynek w ujęciu Jana Pawła II*, „Studia Elbląskie” Tom 14, 2013, s. 228.

³² Tamże, s. 233.

młodych i starszych osób, może wysłuchać wielu świadectw mówiących o odkryciu Boga w swoim życiu, o powrocie na właściwą drogę życia. Pielgrzymka dla jednych to wędrowanie do celu, inni widzą cel w drodze, jedni niosą ze sobą motywacje religijne (intencje) inni próbują odnaleźć i uporządkować swoje myśli i życie, każdy pielgrzymujący ma swój cel. Podczas długiej drogi jest wiele czasu i sposobności, aby pomyśleć o sobie i innych, zastanowić się nad swoim życiem i swoim powołaniem³³.

Następną propozycją spędzania wolnego czasu jest sport, kiedyś tak bardzo lubiany przez ludzi młodych dziś w jakimś sensie „zapomniany”, ale tu też ważną rolę powinna odegrać katecheza szkolna, podczas, której można młodą osobę zachęcić do uprawiania różnorodnych form aktywności sportowej. Jan Paweł II podczas pielgrzymki do Polski w 1999 roku w Elblągu zwrócił się do sportowców tymi słowami: „Każdy rodzaj sportu niesie z sobą bogaty skarbiec wartości, które zawsze trzeba uświadamiać, aby móc je urzeczywistnić. Ćwiczenie uwagi, wychowywanie woli, wytrwałość, odpowiedzialność, znoszenie trudu i niewygód, duch wyrzeczenia i solidarności, wierność obowiązkom – to wszystko należy do cnót sportowca. Zachęcam was, młodych sportowców, abyście żyli zgodnie z wymaganiami tych wartości, abyście w życiu byli zawsze ludźmi prawymi, uczciwymi i zrównoważonymi, ludźmi, którzy budzą zaufanie i nadzieję”³⁴.

Powyższe aktywności można omówić z młodymi osobami podczas katechezy, rozpalając w nich chęć podjęcia takiego życia – życia, które dla nich może być wygrane i pełne, realizowane zgodnie z wolą Bożą.

Nauczanie religii w szkole w obecnej sytuacji stanowi i musi stanowić – jak uważa Paweł Mąkosa – ważną i niezastąpioną formę katechezy Kościoła w Polsce, ale w świetle polskiego dyrektorium to parafia powinna zajmować pierwszoplanowe miejsce w katechizacji. Dyrektorium to nie traktuje więc katechezy parafialnej tylko jako uzupełniającej formy katechezy, stanowiącej dopełnienie nauczania religii w szkole, ale uznaje parafie za podstawowe środowisko katechetyczne³⁵.

Zakończenie

Nie podlega żadnej wątpliwości, niedziela jako dobro kulturowe wymaga ochrony prawnej i tak od kilku lat w naszym kraju jest dostrzegalna – pomimo protestu pewnych grup społecznych. Potrzeba dalszych starań, by niedziela odzyskała na nowo swój świąteczny charakter³⁶. Musimy włożyć wiele wysiłku w pracę formacyjną, by zmieniać sposób myślenia wiernych. Od ich działania, sposobu spędzania wolnego czasu i umiejętności świętowania zależy, jak będzie wyglądał w naszym kraju pierwszy dzień tygodnia – niedziela. Współczesny człowiek zaniedbał to, co stanowi o jego tożsamości i poziomie kultury. Formacja do świętowania niedzieli i przeżywania dnia wolnego powinna być prowadzona w nie tylko w rodzinach, ale również we wspólnotach parafialnych, małych grupach religijnych, w szkole podczas katechezy i w każdym innym środowisku, któremu zależy na właściwym rozwoju dobru człowieka i rodzin.

³³ Zob. K. Wiśniewska, *Edukacyjny potencjał pieszych pielgrzymek na Jasną Górę*, Toruń 2021.

³⁴ Jan Paweł II, *Homilia podczas nabożeństwa czerwcowego w Elblągu, 6 czerwca 1999 r.*, w: *Drogo-wskazy dla Polaków Ojca Świętego Jana Pawła II*, red. Idem, Kraków 1999, Tom 3, s. 456.

³⁵ Por. P. Mąkosa, *Systematyczna katecheza parafialna dzieci i młodzieży. Motywacji i realizacja*, w: *Miejsca katechezy. Rodzina, parafia, szkoła*, red. S. Kulpaczyński, Lublin 2005, s. 278.

³⁶ Por. *PSP*, s. 78, nr 50.

Bibliografia

- Benedykt XVI, *List apostolski w formie motu proprio Porta fidei ogłaszający Rok Wiary*, Watykan 2011.
- Buxakowski J., *Wprowadzenie do teologii duszpasterstwa rodzin*, Pelplin 1999.
- Czas, w: *Encyklopedia powszechna PWN*, Warszawa 1983.
- Drożdż B., Wolański B., *Niedziela jest święta*, Legnica 2011.
- Gręźlikowski J., *Duchowość Dnia Pańskiego i jego świętowanie*, „Ateneum Kapłańskie” Tom 142, z. 2, 2004, s. 269-283.
- Jan Paweł II, *List apostolski o świętowaniu niedzieli Dies Domini*, Wrocław 2000.
- Jan Paweł II, *Orędzie na XXVIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 1994 r*, w: *Jan Paweł II, Rodzino, co mówisz o sobie?*, Kraków 1995, s. 34-35.
- Jan Paweł II, *Homilia podczas nabożeństwa czerwcowego w Elblągu, 6 czerwca 1999r.*, w: *Drogowskazy dla Polaków Ojca Świętego Jana Pawła II*, red. Idem, Kraków 1999, Tom 3, s. 451-456.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Pallottinum, Poznań 2002.
- Kodeks Prawa Kanonicznego*, Pallottinum, Poznań 2008.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Poznań 1998.
- Koperek J., Koperek A., *Prawo rodziny jako Kościoła domowego do udziału w życiu społecznym*, w: *Rodzina jako Kościół domowy*, red. A. Tomkiewicz, W. Wieczorek, Lublin 2010.
- Mariański J., *Religijność młodzieży szkolnej w procesie przemian (1988-2017)*, „Edukacja Międzykulturowa” 2019, nr 1, s. 19-37.
- Mąkosa P., *Systematyczna katecheza parafialna dzieci i młodzieży. Motywacji i realizacja*, w: *Miejsca katechezy. Rodzina, parafia, szkoła*, red. S. Kulpaczyński, Lublin 2005, s. 273-312.
- Mierzejewski K., *Obowiązek uczestniczenia we Mszy świętej w niedziele i święta nakazane*, „Prawo Kanoniczne” 4, 2014, s. 65-88.
- Nabożny M., *Świętowanie niedzieli w dziejach Kościoła: wybrane aspekty biblijne i historyczno-prawne*, *Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej* 18-20, 2013, s. 339-361.
- Osiat W., *Rola katechezy w wychowaniu do świętowania niedzieli w rodzinie*, „Studia nad Rodziną” 2013, nr 17, s. 151-170.
- Ostrowski M., *Definicja czasu wolnego – rozwój pojęcia, formy*, w: <http://pastoralna.upjp2.edu.pl/wp-content/uploads/2018/09/201mon-definicja-czasu-wolnego-rozwoj-pojecia.pdf>, dostęp: 16.10.2021.
- Ostrowski M., *Święto, świętowanie, czas wolny*, <http://pastoralna.upjp2.edu.pl/files/206%20Swieto-Swietowanie-Wolny%20czas.pdf>, dostęp: 16.10.2021.
- Pawlina K., *Eucharystia w życiu młodzieży*, „Collectanea Theologica” 68 (1998), nr 3, s. 39-48.
- II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, w: *Kościół wobec życia społeczno-gospodarczego*, Poznań 2001.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, Biblia Tysiąclecia*, Poznań 2003.
- Pryba A., *Świętowanie dnia Pańskiego umocnieniem wspólnoty kościoła domowego*, „Forum Teologiczne” 14, 2013, s. 67-78.
- Stala J., *Potrzeby i możliwości wprowadzania elementów ewangelizacji do katechezy rodzinnej*, w: *Katecheza ewangelizacyjna w rodzinie, parafii i w szkole*, red. S. Dziekoński, Warszawa 2002, s. 13-31.
- Szyran J., *Dzień Pański w hipermarkecie*, „Collectanea Theologica” 2002, nr 3, s. 180-193.
- Wiszowaty E., *Czas wolny w perspektywie teologiczno-pastoralnej*, „Forum Teologiczne” 14, 2013, s. 7-20.
- Wiśniewska K., *Edukacyjny potencjał pieszych pielgrzymek na Jasną Górę*, Toruń 2021.
- Wolański B., *Niedziela dniem Pańskim i świętem rodziny*, w: *Teologia Praktyczna*, Tom 4, 2011, s. 81-89.
- Zimny J., *Odpoczynek w ujęciu Jana Pawła II*, „Studia Elbląskie” Tom 14, 2013, s. 227-239.
- Zwoliński A., *Wychowawczy i kulturowy charakter niedzieli i czasu świętego*, „Pedagogika Katolicka” Tom 6, 2010, s. 71-94.

Świętowanie Dnia Pańskiego – jak wychować do umiejętności świętowania i odpoczynku?

Streszczenie

Artykuł podejmuje aktualny problem kryzysu świętowania niedzieli w rodzinie, parafii. Jako jedną z dróg ku zmianie tej negatywnej sytuacji proponuje się ożywienie katechezy i uświadomienie wierzących o potrzebie właściwego przeżywania tego dnia, niezbędne jest zatem podejmowanie zadań wpływających na kształtowanie odpowiednich postaw właściwych należnemu świętowaniu niedzieli i umiejętności skutecznego odpoczynku. Pandemia, która zdominowała człowieka XXI wieku i spowodowała, że został on zamknięty w czterech ścianach swojego miejsca zamieszkania, pozostawia złe skutki nie tylko w fizyczności osoby ludzkiej w postaci różnego rodzaju powikłań po chorobie. Również ucierpiała wystarczająco nadszarpnięta przed pandemią duchowość współczesnego człowieka. Groteskowy jest fakt, że dzisiaj ludzie boją się uczestniczyć w niedzielnej Eucharystii, tłumacząc się wysokim ryzykiem zarażenia koronawirusem, a z drugiej strony nie przestrzegając przepisów sanitarnych związanych z pandemią – chodząc bez zastłoniętych ust i nosa – przemierzają aleje supermarketów i centrów handlowych. Dziś paradoksy życia są coraz częściej widoczne w życiu człowieka, który często błędnie pojmuje i definiuje umiejętność świętowania i odpoczynku. Wielu ludzi współczesnego świata męczy się z powodu braku umiejętnego odpoczywania, człowiek po odpoczynku jest bardziej zmęczony niż przed nim. Jest to konsekwencja odchodzenia od źródeł wychowania chrześcijańskiego i kierowania się ku wychowaniu nowoczesnemu, tolerancyjnemu, które nie pochodzi od Boga tylko koncentrują się na człowieku – w nim ma źródło i koniec – to prowadzi do bezsensowności ludzkiego życia.

Słowa klucze: Dzień Pański, Eucharystia, świętowanie dnia wolnego, wypoczynek, wychowanie, umiejętność.

Ks. mgr lic. Jerzy Andrzej Danecki – proboszcz parafii pw. Matki Bożej Dobrej Rady w Wólce Mińskiej, mgr lic. AKW, teologia moralna, mgr Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica (Płock), pedagogika, studia podyplomowe, Wyższa Szkoła Menedżerska w Warszawie, kompetencje menedżerskie w zarządzaniu ludźmi. ORCID ID: 0000-0002-8098-4067